

- שם המחקר: הערכת מיזם "זרקור"
- שנה : 2023
- סוג מחקר : מחקר הערכה
- מס' קטלוגי : 890-669-2022
- שמות החוקרים: "מכלול", יחידת הערכה ומחקר קרן שלם.
- רשות המחקר: קרן שלם.

תקציר מנהלים

מחקר זה נערך על ידי יחידת מכלול – מחקר והערכה, קרן שלם.

תמצית

מיזם "זרקור" נולד מתוך הרציונל שחשיפה, הסברה והכרות אישית מפחיתים חששות ופחדים, מגבירים אמפטיה, ויכולים לתרום להבנה, להכלה ולהשתלבות של מגוון אוכלוסיות בחברה. המיזם נועד במטרה לפתח פרויקטים בהם מתקיים תהליך יצירתי, חווייתי ומעצים של קבוצת סטודנטים יחד עם קבוצת אנשים עם מש"ה, לטובת הכרות הדדית של יכולות אישיות וקבוצתיות, קידום שילוב חברתי ונראותם של אנשים עם מוגבלויות בעולם התרבות והאומנות. כמו כן, מטרת המיזם להביא לחשיפת יכולותיהם וכישוריהם של אנשים עם מש"ה, חשיפתם לכלי ביטוי אומנותיים וללימודים גבוהים, ויצירת תוצר סופי משותף בעל נראות ציבורית. הערכת המיזם שילבה בין גישות כמותיות ואיכותניות, וכללה איסוף נתונים באמצעות שאלונים מארבע אוכלוסיות (מובילי הפרויקטים בבתי ספר ובארגונים המפעילים, סטודנטים ומקבלי השירות). במסגרת מיזם זרקור הצליחו לרקום עור וגידים ולצאת לפועל 7 מיזמים ברחבי הארץ. הממצאים מראים על השגת כלל המטרות וכן על שביעות רצון גבוהה של המשתתפים והמובילים. כמו כן הצביעו הממצאים על השפעתו של המיזם על תפיסת הסטודנטים לגבי אנשים עם מש"ה, ותרומתו הכוללת לצמיחה אישית ולהכלה חברתית. תובנות והמלצות עלו בקרב וועדת ההיגוי ומפורטות בסיום הדו"ח.

רקע

בחודש מאי 2022 יצא קול קורא מטעם קרן שלם לשנה"ל תשפ"ג, המזמין בתי ספר על-תיכוניים לאמנות חזותית ולאמנויות הבמה (המוכרים ע"י המל"ג או משרד התרבות והספורט), להגיש בקשות למענק "זרקור", לפיתוח מיזמים משותפים לסטודנטים ולאנשים עם מוגבלות שכלית המתגוררים בבית המשפחה.

מיזם זה נולד מתוך הרציונל שחשיפה, הסברה והכרות אישית מפחיתים חששות ופחדים, מגבירים אמפטיה, ויכולים לתרום להבנה, להכלה ולהשתלבות של מגוון אוכלוסיות. חשיפת יכולותיהם וכישורונותיהם של אנשים עם מש"ה, ונראותם במרחב הציבורי-הפיזי והווירטואלי, מביאים לידי ביטוי את החברה הישראלית על כל גווניה. בעידן הרשתות החברתיות והפלטפורמות המקוונות שחוללו מהפכה גם בתחום ההסברה והמודעות, ניתן לבצע פעולות רחבות היקף, עם אימפקט משמעותי, בזמן קצר ובמשאבים נמוכים, ולהגיע לקהלי יעד רחבים, גם באמצעות פרסום ותיעוד עשייה משותפת.

המטרות שגובשו למיזם עצמו, הן: א) קיום תהליך יצירתי, חווייתי ומעצים של סטודנטים יוצרים יחד עם קבוצת אנשים עם מש"ה, לטובת הכרות הדדית של יכולות אישיות וקבוצתיות, ב) קידום שילוב חברתי ונראותם של אנשים עם מוגבלויות בעולם התרבות והאומנות, ג) חשיפת יכולותיהם וכישוריהם של אנשים עם מש"ה, ד) חשיפת אנשים

עם מש"ה לכלי ביטוי אומנותיים, ה) חשיפת אנשים עם מש"ה ללימודים גבוהים, ו-ו) יצירת תוצר סופי משותף בעל נראות ציבורית.

בהתאם למטרות המיזם, גובשו מטרות ההערכה הבאות:

1. הערכת התרומה ושביעות רצון המשתתפים (סטודנטים ואנשים עם מש"ה) מהפעילות המשותפת.
2. בחינת תפיסות הצוות המוביל בכל מיזם (מבתי הספר ומהארגונים) לגבי מידת ההצלחה והתרומה של הפעילות, כמו גם לגבי חסמים ואתגרים עימם התמודדו במסגרת המיזם.
3. בחינת האופנים שבאמצעותם קיבלו המיזמים תהודה/חשיפה ציבורית.

שיטת המחקר

מחקר הערכה זה שילב בין גישות כמותיות לגישות איכותניות, במטרה להשיג את מטרות ההערכה. המיזם התקיים בשבעה בתי ספר שנענו לקול הקורא. בהערכת המיזם לקחו חלק 4 אוכלוסיות: 9 ממובילי המיזם בבתי הספר לאמנויות, 6 ממובילי המיזם בארגונים המפעילים, 42 סטודנטים בתי הספר לאמנויות, ו-74 מקבלי השירות עם מש"ה שהשתתפו (השייכים ל-6 המסגרות שהשתתפו במיזם). בהערכת המיזם נעשה שימוש במספר כלים שפותחו על ידי ע"י צוות מכלול (תוך התייעצות וחשיבה עם שותפי ההערכה הנוספים): שאלון להערכת התכנית בעיני המשתתפים עם המוגבלות, שאלון להערכת התכנית בעיני הסטודנטים, שאלון להערכת התכנית בעיני הצוותים המובילים.

ממצאים עיקריים ודיון

מנקודת המבט של הסטודנטים: מתוך 42 הסטודנטים שהשיבו על שאלון ההערכה, 76% הן נשים ו-24% גברים, ולמרביתם זו שנת הלימודים הראשונה בביה"ס הגבוה לאמנות. כ-66% מהסטודנטים השתתפו בפעילות הזו מתוך בחירה, ו-93% מהם השתתפו כמעט בכל המפגשים. כמו כן, ל-57% מהם לא הייתה היכרות מוקדמת עם אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. הסיבות המרכזיות שהסטודנטים ציינו להשתתפותם בתכנית, הם: רצון להכיר, ללמוד ולעבוד עם אנשים עם מוגבלויות; סיוע כלכלי ונקודות זכות בלימודים; חוויה, הנאה והתפתחות אישית; ורצון להתנדב ולתרום לקהילה. שביעות הרצון הכללית מהמיזם הייתה גבוהה (86% דרגו את הפעילות כמוצלחת במידה רבה או רבה מאוד). 79% דרגו במידה רבה או רבה מאוד את העמידה של התכנית בציפיות שלהם, הן מבחינת הפעילות עצמה, והן מבחינת זמן העבודה והיצירה המשותפת. 88% דרגו גבוה¹ את המקצועיות של צוות ההדרכה. 93% דרגו גבוה את היחס המכבד שניתן מהצוות לכלל המשתתפים. ואילו דירוג נמוך יותר להיגד לפיו "התנאים בהם התקיימה הפעילות היו טובים ומתאימים" (58% דרגו גבוה). מרבית הסטודנטים ימליצו לסטודנטים נוספים להשתתף בתכנית (81% דרגו גבוה), ואחוז קטן יותר היה שמח לקחת חלק בפעילויות דומות (72% דרגו גבוה). מרבית הסטודנטים דיווחו על כך שהתכנית תורמת לשתי האוכלוסיות (93% דרגו גבוה) וכן שחשוב שהיו עוד תכניות שמשלבות אנשים עם מוגבלות בקהילה (84% דרגו גבוה). בנוסף, 88% ציינו כי כלל לא היו רוצים להפריד במהלך הפעילות בין שתי האוכלוסיות. עם זאת, דירוגים נמוכים יותר ניתנו להיגדים לפיהם התכנית מצליחה לגרום לשילובם של אנשים עם מוגבלות בחברה (74% דרגו גבוה) וכי נוצר קשר אישי בינם לבין האדם עם המוגבלות (72% דרגו גבוה). הטרוגניות גבוהה יחסית נצפתה בהיגד לפיו הסטודנטים חשו קושי לפעול ביחד עם האנשים עם המוגבלות. הממצאים מצביעים כי התכנית ריגשה את הסטודנטים במידה רבה (77% דרגו גבוה), וכי הם נהנו

¹ דרוג גבוה = דרוג "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד"

(84% דרגו גבוה). מרביתם דיווחו כי הפעילות היוותה אתגר עבורם (67% דרגו גבוה). הממצאים מלמדים כי התכנית תרמה מאוד לסטודנטים. הם מצאו שהחוויה החינוכית העשירה אותם, השפיעה עליהם והובילה אותם לשינוי במודעות ובתפיסות שלהם. בדוח המלא ניתן למצוא את האתגרים, הקשיים ומגוון נקודות מבט על השפעת הפרויקט מעיני הסטודנטים.

מנקודת המבט של מקבלי השירות: 73 מתוך 74 המשיבים (כמעט 99%) ציינו כי רצו ובחרו בפעילות, 71 מתוך 73 (97%) ציינו כי נהנו מאוד בפעילות, ו-65 מתוך 66 (98% מבין המשיבים) ציינו כי נכחו כמעט בכל המפגשים. בדוח המלא ניתן למצוא את הסיבות שציינו מקבלי השירות בגינן רצו להשתתף בתכנית, כמו גם, הפעילויות וההיבטים שהמשתתפים עם מוגבלות שכלית התפתחותית אהבו במיוחד ולא אהבו. 70% ממקבלי השירות עם מוגבלות שכלית התפתחותית ציינו כי לא היה להם קושי. קיימת העדפה ברורה של מקבלי השירות לשילוב ולקיום תכנית יחד עם סטודנטים ללא מוגבלות. 62% ממקבלי השירות ציינו כי ניתנה להם האפשרות לבחור ולקחת חלק בקבלת החלטות. 69 מתוך 70 המשיבים ציינו שסיפרו למישהו על הפעילות. ועוד. 68 מתוך 70 המשיבים ציינו ש"כן" ימליצו לחברים על המיזם.

מנקודת המבט של מובילי המיזם (בבתי הספר לאמנות ובארגונים המפעילים): מובילי המיזם דיווחו כי מטרות המיזם הושגו במידה רבה מאוד, וכך גם דיווחם לגבי מידת ההצלחה של המיזם (מוצלח מאוד). הצוותים המובילים ציינו כי המיזם הצליח לחבר בין שתי האוכלוסיות (עם וללא מוגבלות) בצורה טובה מאוד (13 מתוך 15 דירגו בדירוג הגבוה ביותר). הדוגמאות שהם ציינו לשילוב בין האוכלוסיות (אותן ניתן למצוא בדוח המלא) מצביעות על היווצרותה של תשתית לפתיחות והיכרות דרך האינטראקציות הקבועות בין שתי הקבוצות, וכן על ההעצמה והשוויון שנגזרו מהמפגשים המשותפים ומהליווי המקצועי. כמו כן, הם הצביעו על הערך של חשיפה לאוכלוסיות שונות לטובת צמיחה אישית, ועל הפוטנציאל של עיסוק באומנות ככלי רב עוצמה ביצירת תקשורת. כמו כן, החיבור בא לידי ביטוי בפיתוח קשר מיוחד בין האוכלוסיות באמצעות התנסויות ולמידה משותפת.

לשתי האוכלוסיות התקיימו מפגשי הכנה לקראת המיזם והמפגשים המשותפים. המובילים ציינו כי מפגשי ההכנה שהתקיימו היו משמעותיים, מלמדים ותורמים במידה בינונית-רבה. מפגשי ההכנה הקלו על עיבוד והכנה לקראת המפגשים המשותפים. מרבית הצוותים המובילים ציינו כי מינון המפגשים המשותפים היה מתאים. מרבית מהמובילים ציינו כי ניתנה למקבלי השירות האפשרות לבחור במהלך המיזם. בבחינת מדד חשיפת המיזם לקהילה נמצא כי 9 מתוך 15 מובילי היוזמות הביאו לחשיפת היוזמה ואילו 6 דיווחו כי היוזמה לא נחשפה לציבור. האתגרים עמם התמודדו מובילי המיזם בבתי הספר היו מגוונים והם מופיעים בדוח המלא. 14 מתוך 15 מובילי המיזם ציינו כי הם ימליצו לגופים אחרים להפעיל יוזמות דומות.

תובנות והמלצות

במסגרת פגישה בה הוצגו ממצאי ההערכה בפני וועדת ההיגוי ושותפי ההערכה, התקבלו המסקנות, התובנות וההמלצות הבאות:

- בזכות מיזם 'זרקור' תוכננו, פותחו והצליחו לצאת לפועל 7 מיזמים מיוחדים ומרגשים בהם פועלים באופן משותף סטודנטים לאמנויות יחד עם אנשים עם מש"ה. המיזמים פזורים בבתי ספר לאמנויות ברחבי הארץ, וכוללים גם מיזם בחברה החרדית ומיזם שמשלב את החברה היהודית והערבית.
- באופן כללי, ממצאי הערכת מיזם 'זרקור' הינם משמעותיים וחיוביים מאוד – הן מנקודת המבט של הסטודנטים, הן מנקודת המבט של מקבלי השירות, והן מנקודת המבט של מובילי המיזמים בבתי הספר

לאמנויות ובארגונים המפעילים. על אף האתגר שבפיתוח מיזמים שכאלו, שביעות הרצון היתה גבוהה מאוד כמעט בכל המדדים, תוך תפיסת המיזם כחוויה משמעותית, מלמדת, מעצימה ומרגשת - עבור כלל האוכלוסיות שהשתתפו. מעט הנקודות שדורשות התייחסות וחשיבה נוספת בחלק מהמיזמים, נוגעות למפגשי ההכנה, לעיבוי הצוות המלווה את האנשים עם המוגבלויות, למיקום ולתנאים בה מתקיימת הפעילות, לצורך בתאום רב בין מובילי המיזמים בארגונים השונים, ולאתגרים תקציביים.

- דגש מרכזי בפיתוח מיזם זרקור נגע בחשיבות של חשיפת סטודנטים לאומנויות לאוכלוסייה עם מוגבלות שכלית, ולחשיפתם ליכולות ולאילויות של אוכלוסייה זו. ממצאי ההערכה מעידים כי אכן הסטודנטים עברו תהליך משמעותי מאוד, לאורך זמן (כ 20-15 מפגשים), אשר הביא לשינוי תפיסותיהם כלפי אוכלוסיית מש"ה, להפתעה מהיכולות ומהמסוגלות שלהם, וברמה הרחבה יותר להפיכתם של הסטודנטים לאזרחים מודעים יותר, מכילים יותר ואכפתיים יותר לסביבתם. יש להאמין שהסטודנטים שהשתתפו במיזם וחוו אותו באופן העמוק עליו הם דיווחו, יהפכו להיות שגרירים בעלי יכולת השפעה על סביבתם הקרובה והרחוקה.
- מעבר למדדים הספציפיים שנבחנו בהערכה, הממצאים משקפים ומצביעים על כך שהמיזם עורר הנאה והנעה רבה בקרב המשתתפים (סטודנטים, אנשים עם מש"ה ומובילי המיזמים) - היבט חשוב ומשמעותי בפני עצמו. השילוב בין האוכלוסיות הוא אינו מובן מאליו, ומכאן גאווה נוספת במיזם ובתוצאותיו.
- בחינת מידת השגת מטרת המיזם, כפי שגובשו בתחילתו, מעלה כי כלל מטרת המיזם הושגה, ובמידה ניכרת, פרט למטרה של "נראות ציבורית", קרי, חשיפת המיזם לקהל רחב, שהושגה במידה מועטה ביחס לציפיות. מומלץ לנסות ולקיים חשיבה עם בתי הספר לאמנויות ועם הארגונים המפעילים לגבי אופנים שונים שבהם ניתן לתת תהודה רחבה יותר למיזמים שפותחו ולעשייה המיוחדת והערכית שמתרחשת במסגרתם.
- ניתן דגש, כבר בשלבי גיבוש מטרת המיזם, לחשיבות התהליך ופחות לחשיבות התוצר. על אף שבכל המיזמים התקבלו תוצרים ראויים, מקצועיים ומרגשים - ניתן בממצאי ההערכה לראות את המשמעות של הדרך המגוונת והמעשירה, והתהליך המשותף שחווו שתי האוכלוסיות. נראה שגם בעיני המשתתפים - התוצר לא היה המטרה המרכזית.
- ניתן לראות כבר בשלב זה אדוות חשובות לפעילות מיזם זרקור, אם דרך חשיפת צוותים שונים ברשויות (כמו גם ראשי הרשויות) למיזם, אם דרך חשיפת המשפחות למיזם ולתוצריו (בחלק מהמקרים אף חשיפה בשלבים הראשונים לטובת עידוד משתתפות, למשל במגזר החרדי), ואם בפיתוח ראשוני של פרופסיה חדשה בקרב בתי הספר לאמנויות אשר עוסקת בהקשר של הוראה, הנחייה וליווי אנשים עם מוגבלות שכלית בתהליך האמנותי, תוך הבנת השפה שלהם, אופן התקשורת עימם ויצירת החיבורים בין האוכלוסיות. המיזם חשף את מרבית בתי הספר לאמנויות לעולם חדש שלא הכירו ולא עסקו בו קודם לכן. מנגד, גם עבור קרן שלם המיזם פתח אפשרויות חדשות לעבודה משותפת ולהיכרות מעמיקה ומקצועית עם בתי הספר לאמנויות ועם התרומה הייחודית שלהם לקבלת אנשים עם מוגבלות. אדווה נוספת של מיזם זרקור היא בהצטרפות הצוות של "ביה"ס מרכז היוצרים" בשלומי למפעילי מענק "תקווה", לטובת מתן הפעלות אמנותיות למפונים עם מוגבלות השהים בבתי מלון (עקב מלחמת "חרבות ברזל").
- מתוך העיסוק והדיון בהערכת המיזם, עולה אמירה נוספת הנוגעת באופן הרחב של העיסוק באמנות בקרב אנשים עם מוגבלויות בכלל ומוגבלות שכלית בפרט. אמנות ותרבות הן אינן מותרות, אלא חלק מההוויה של האדם עוד מימים ימימה. אמנות זו דרך ביטוי אישית וקהילתית, המפתחת בין היתר חוסן ויכולות התמודדות והסתגלות, וחשוב לאפשר את העיסוק בה באופן שגרתי גם לאנשים עם מוגבלות.

- לאור הצלחת המיזם, עלה רצון משמעותי להמשיך הפעלתו ואף להרחבתו למקומות נוספים. כל המיזמים אשר פותחו והוערכו במסגרת הערכה זו, קיבלו אישור מהקרן לפעול שנה נוספת. לגבי הרחבתו העתידית של המיזם לבתי ספר נוספים, תתקבלנה החלטות על ידי צוות קרן שלם בהמשך.

- [לפריט המלא](#)

- [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)

- [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)